

О.Ю. Айвазян,
аспірантка
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник доцент В.І. Бояров)

Початковий етап розслідування злочинних порушень техніки безпеки на будівництві

Ключові слова: порушення техніки безпеки, будівництво, початковий етап, розслідування.

Охорона праці на виробництві є однією з найважливіших конституційних гарантій трудових прав громадян. Належна безпека праці на складних виробництвах передбачена спеціальними нормативно-правовими документами, виконання яких покладено на посадових осіб господарських організацій. Останніми роками складається стійка тенденція до зростання нещасних випадків на виробництві. Формування такої ситуації обумовлено низкою чинників. З одного боку, це зниження ефективності системи охорони праці на будівництві, що знаходить свій вираз в низькому рівні підготовки керівників і фахівців будівельних організацій з питань забезпечення належних умов праці; низькій виробничій дисципліні як працівників, так і власників та керівників будівельних підприємств, що втратили відчуття відповідальності за забезпечення безпечних умов праці і контроль над дотриманням працівниками будівельних правил. З іншого боку, – це тенденція скорочення будівельними організаціями виробничих витрат шляхом зменшення видатків на охорону праці.

Найбільшу складність, на нашу думку, викликає вчасне отримання необхідної інформації на стадії порушення кримінальної справи. Дана проблема має комплексний

характер, оскільки, по-перше, інформація, яка потрібна для прийняття відповідного рішення іноді може бути встановлена лише після проведення відповідних експертиз, по-друге, специфіка даної галузі виробництва створює складний причинно-наслідковий зв'язок між порушенням правил охорони праці посадовою особою (особами) та виникненням негативних наслідків. Крім цього, розслідування даної категорії справ вимагає від слідчого спеціальних знань та навичок.

Питанням методики розслідування злочинних порушень правил техніки безпеки на будівництві присвячені роботи М.С. Брайніна, П.В. Кобзаренка, В.О. Образцова, В.М. Махова, Ю.С. Тихонова, В.І. Рохлина, М.П. Яблокова тощо. Однак більшість досліджень було проведено в 60-70-х роках минулого століття і на даний момент в Україні фактично відсутні сучасні комплексні дослідження із згаданої проблематики. Тому метою даної статті є деякі особливості методики початкового етапу розслідування справ даної категорії.

Сутність цієї стадії полягає в тому, що орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши в події, про яку їм стало відомо, ознаки злочину, ухвалюють рішення почати провадження у кримінальній справі. У

разі ж їх відсутності, а рівно за наявності обставин, що виключають провадження у справі, приймається рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.

Відповідно до ст. 171 Кодексу законів про працю України, ст. 22 Закону України “Про охорону праці” від 14 жовтня 1992 р. та п. 41 “Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві”, який затверджений Постановою КМУ від 25 серпня 2004 р. № 1112 (далі – “Порядок”), власник підприємства або уповноважений ним орган зобов’язаний негайно передати повідомлення про нещасний випадок з використанням засобів зв’язку за встановленою формою низці державних органів, зокрема прокуратурі. Мова йде лише про наступні випадки: із смертельними наслідками; нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками, незалежно від ступеня тяжкості ушкодження їх здоров’я; смерті працівників на підприємстві; зникнення працівників під час виконання трудових (посадових) обов’язків; з тяжкими наслідками, у тому числі з можливою інвалідністю постраждалих осіб.

Відповідно до ст. 97 КПК прокурор або слідчий зобов’язаний приймати такі заяви. З її реєстрації починається перебіг триденного строку протягом якого повинно бути винесене рішення про порушення кримінальної справи або про відмову в цьому. За необхідності строк може бути подовжено до 10 днів.

Однак на даний момент існує практика, коли органи прокуратури відкладають реєстрацію таких повідомлень до отримання матеріалів їх перевірки органами внутрішніх справ або органами Держпромгіннагляду (особливо, коли немає наслідків перелічених вище). Тим самим знижується оперативність реагування на заяви про нещасні випадки, своєчасно не проводяться невідкладні слідчі та процесуальні дії, зокрема огляд місця події, опитування слідчим очевидців тощо, і, як наслідок, ускладнюється розкриття даних злочинів. Це пояснюється трьома основними причинами:

1. Іноді з первинного, короткого повідомлення важко вирішити, чи є підстави для реєстрації його як повідомлення про вчинений злочин.

2. Як правило, вирішення питання про порушення кримінальної справи в таких ситуаціях проводиться з урахуванням матеріалів спеціального (відомчого) розслідування. Але, зазвичай, вони поступають лише через 2–3 тижні після події, тобто по закінченні терміну, відведеного згідно із законом для розгляду повідомлення про вчинений злочин.

3. З різних мотивів посадові особи не завжди своєчасно інформують про подію, пов’язану із злочинним порушенням тих або інших правил.

Але така практика не заснована на законі. Адже він не вимагає реєстрації повідомлень лише про злочини – саме тому передбачена можливість відмови в порушенні кримінальної справи.

Комісії із спеціального розслідування нещасного випадку дійсно іноді затягують з наданням матеріалів розслідування нещасних випадків в прокуратуру. Відповідно до п. 45 “Порядку” комісія має закінчити свою роботу протягом 10 днів, але це строк може бути продовжений на невизначений термін. Необхідно враховувати, що до часу надходження даних матеріалів багато слідів події, зокрема, обстановка місця події, бувають вже безповоротно втрачені і при розслідуванні виникнуть великі труднощі у встановленні обставин злочину. До того ж розслідування нещасних випадків такою комісією не може і не повинно підміняти перевірки повідомлення про злочин і початкового етапу розслідування.

Ми погоджуємось з думкою, що з метою виправлення такого положення необхідно, перш за все, дотримуватись встановленого законом порядку самим правоохоронними органами і реєструвати первинні повідомлення про злочини, що пов’язані з порушенням правил техніки безпеки. Також має бути посилений прокурорський нагляд за тим, щоб повідомлення про злочини даної категорії поступали в правоохоронні органи без зволікання із

залученням всіх необхідних матеріалів [2, 14].

Таким чином, факт отримання інформації про злочинні порушення будівельних правил до отримання матеріалів розслідування спеціальної комісії не є підставою для перенесення рішення про порушення кримінальної справи. У випадках, коли наявна інформація про подію містить достатні дані, що вказують на ознаки злочину питання про порушення кримінальної справи має бути вирішене невідкладно.

Якщо прокурор або слідчий не володіють достатніми даними про подію, а матеріали відомчого розслідування ще не поступили, вони можуть самостійно зібрати необхідну інформацію в ході перевірки, що проводиться паралельно з таким розслідуванням. Тим самим створюється можливість більш оперативного вирішення питання про порушення кримінальної справи.

Після реєстрації повідомлення про нещасний випадок перед прокурором або слідчим постає питання про перевірку інформації, що міститься в повідомленні. Така перевірка практично завжди є необхідною. Якщо кримінальна справа буде порушена без належної перевірки інформації про вчинений злочин, це може призвести до незаконних і необґрунтованих слідчих дій, необґрунтованого пред'явлення обвинувачення та інших порушень прав громадян. Наслідком таких поспішних дій є, як правило, закриття кримінальної справи за недоведеністю участі обвинувачених у вчиненні злочину. Однак у разі загибелі людей на будівельних об'єктах, а також при аваріях, пов'язаних з великою кількістю людських жертв або значним руйнуванням споруд, проведення перевірочних дій не потрібно, і кримінальна справа повинна бути порушена негайно із-за особливої небезпеки самої події [3, 21–22].

Для справ зазначеної категорії характерні наступні ситуації. По-перше, подія з тяжкими наслідками, тобто настанням смерті або спричиненням тяжких тілесних ушкоджень постраждалим на будівництві. В даному випадку прокурор негайно отримує

повідомлення або безпосередньо від організації, де сталась подія, або з лікувальних установ про доставку постраждалого. По-друге, коли негативні наслідки виявляються через якийсь час, відповідно без своєчасного повідомлення прокурора, який отримує інформацію про подію з матеріалів відомчої перевірки.

Для першої ситуації невідкладним є такі слідчі і процесуальні дії: огляд місця події, витребування необхідних документів та отримання пояснень очевидців та працівників відповідної будівельної організації. Для другої ситуації зазначені дії, як правило, менш ефективні і необхідна інформація може бути отримана з матеріалів відомчої спеціальної комісії з розслідування нещасного випадку.

Під час огляду фіксується обстановка місця події: наявність або відсутність огорожі, технологічних отворів, які не закриті, та інші аспекти, які свідчать про порушення техніки безпеки і могли призвести до травмування постраждалого. Зазначимо, що під час проведення такого огляду необхідно застосування знань спеціаліста (експерта, інженера з техніки безпеки та ін.), оскільки будівельні роботи здійснюються особами, які мають, як правило, професійні знання відповідної галузі (будівництво, експлуатація механізмів тощо). Процес огляду бажано фіксувати за допомогою відео-, фотозйомки та додавати до протоколу огляду місця події відповідні план-схеми.

За участю судового медика оглядається труп постраждалого з обов'язковою фіксацією тілесних пошкоджень та їх локалізації, які і призвели до смерті (падіння з висоти, травматичні ушкодження в результаті контакту з механізмами тощо). Труп направляється для судово-медичного дослідження з постановкою традиційних запитань про причини смерті, наявність та локалізацію тілесних ушкоджень, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння та ін.

Отримання пояснень є одним з найбільш розповсюджених засобів перевірки повідомлень про злочини. Не є виключенням з цього правила і перевірка повідомлень про нещасні випадки на будівництві. Най-

частіше опитуються очевидці нещасного випадку, а також посадові особи будівельної організації, що відповідають за безпеку будівельних робіт на даному об'єкті (керівник організації, головний інженер, інженер по охороні праці, начальник ділянки, виконроб, бригадаир тощо). Якщо нещасний випадок не смертельний, то також знаходиться можливість отримати пояснення потерпілого, якщо стан здоров'я дозволяє йому давати пояснення. Метою отримання таких пояснень є з'ясування обстановки події і виявлення свідків, які допитуватимуться у разі порушення кримінальної справи.

Разом з тим на практиці порядок отримання пояснень, як процесуальної дії, не врегульований на законодавчому рівні. Як наслідок, отримувані пояснення містять недоліки, що обмежують можливість їх використання для ухвалення рішення у справі. На нашу думку, основою для процесуального оформлення даних заходів може служити ст. 85 КПК України, що визначає загальні умови ведення протоколів слідчих дій. Особі, яка опитується, мають бути роз'яснені положення ст. 63 Конституції України про право не давати пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, а також ст. 19, 85 КПК України про можливість давати пояснення рідною мовою і користуватися послугами перекладача, робити зауваження щодо правильності фіксації даних ним пояснень. Такий підхід дозволить забезпечити законність отримання пояснень та одночасно є гарантією прав та свобод громадян.

Іншим заходом перевірки інформації у повідомленні про нещасний випадок є витребування необхідних документів. На нашу думку, в справах даної категорії доцільно діяти в двох напрямках.

Необхідно запросити дані про характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих постраждалим. Зазначену інформацію отримують за місцем лікування постраждалого. Якщо вони підпадають під категорію тяжкої шкоди здоров'ю, то вони відносяться до ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 272 КК України. Надалі ці відомості можуть послужити основою для призначення судово-медичної

експертизи. Зазначимо, що у разі настання смерті постраждалого судово-медичне дослідження проводиться за відповідним дорученням слідчого або прокурора.

В свою чергу, в організації, що веде будівництво мають бути витребувані всі документи, що відносяться до роботи, яка виконується постраждалим, і умов його праці. Як правило, витребують виписки або копії журналів інструктажів, особистої картки працівника, картки видачі засобів індивідуального захисту. Разом з протоколом огляду місця події і поясненнями ці відомості дозволяють встановити факт порушення будівельних правил. Витребування предметів і документів оформляється актом, що складається в довільній формі. Тут також ми пропонуємо використовувати положення ст. 85 КПК України для оформлення таких дій. Крім загальних правил, в цих актах необхідно вказувати факт передачі певного предмета або документа в розпорядження слідчого, їх кількісний або якісний склад, наявність підписів всіх присутніх.

На стадії порушення кримінальної справи слідчий може проводити деякі слідчі дії. Мова йде про огляд місця події, який може бути проведений у невідкладних випадках у відповідності із ч. 2 ст. 190 КПК України. Це дозволяє з'ясувати обстановку події, механізм її настання, здійснити фіксацію необхідних слідів тощо. В майбутньому така інформація дозволить зробити висновок про наявність або відсутність порушення будівельних правил та їх зв'язок із подією та негативними наслідками.

Важливою особливістю стадії порушення кримінальних справ про злочинні порушення правил безпеки праці в будівництві є те, що до або одночасно з порушенням кримінальної справи органами прокуратури створюється спеціальна комісія з розслідування нещасного випадку. Склад та механізм діяльності такої комісії закріплені в "Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві".

Після проведення огляду місця події слідчі прокуратури зазвичай не відразу порушують кримінальну справу за фактом

злочинних порушень правил безпеки праці, а відкладають дане рішення до отримання матеріалів розслідування нещасного випадку даної комісією. Навіть якщо слідчий і виносить ухвалу про порушення кримінальної справи, то ніяких процесуальних дій не проводиться. Таким чином, діяльність спеціальної комісії на даній стадії розслідування у справі набуває вирішального значення, оскільки від якості проведеного нею розслідування і характеру зібраних нею матеріалів залежатиме рішення про порушення або про відмову в порушенні кримінальної справи, а також подальший хід розслідування.

Фактично розслідування нещасного випадку спеціальною комісією є своєрідним дізнанням у справах даної категорії

і полягає в здійсненні комплексу дій зі встановлення обставин події, разом з тим, доказовий статус цих матеріалів розслідування нещасного випадку в КПК України не визначений. Ці документи, як правило, є підставою для проведення слідчим комплексу слідчих дій в подальшому.

Для прийняття виваженого і своєчасного рішення про порушення або про відмову в порушенні кримінальної справи велике значення має знання та розуміння необхідних законних підстав такого рішення. На нашу думку, для порушення кримінальної справи за ст. 272 КК України достатньо встановити наступне: дані про порушення техніки безпеки на будівництві та дані про негативні наслідки, що мали місце в певних виробничих обставинах.

Список літератури:

1. Закон України “Про охорону праці” від 14 жовтня 1992 року / Відомості Верховної Ради. – 1992 – № 49. – Ст. 668.
2. *Махов В.Н.* Участие специалистов в следственных действиях. – М., 1975. – 88 с.
3. *Махов В.Н., Образцов В.А., Чернова К.Т.* Расследование преступных нарушений правил при производстве строительных работ. – М., 1979. – 124 с.
4. Постанова КМУ від 25 серпня 2004 р. N 1112 “Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві” / Офіційний вісник України. – 2004. – № 35. – Ст. 2337.

РЕЗЮМЕ

В работе автор рассматривает некоторые вопросы начального этапа расследования дел о преступных нарушениях правил техники безопасности на строительстве: наиболее характерные ситуации и особенности осмотра места происшествия.

SUMMARY

In the article the author considers some questions of investigation of affairs on criminal infringements of safety precautions regulations on construction: the most typical situations and features of survey of a place of incident.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу та криміналістики*

Подано 23.05.08